

Epämodernin modernistin elämäkerta

Kirja-
arvostelut

Tutta Palin

Camilla Granbacka, *Sigrid Schauman – med palett och penna. Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner* 216 – SFV:s biografiserie, nr 14. Vasa, 2018, 263 s.

Ilmestynyt myös suomeksi nimellä *Taide ja tunteet. Sigrid Schaumanin elämä*. Suom. Liisa Kasvio. Parvs, Helsinki, 2019, 239 s.

Turun taidemuseossa vuonna 2002 järjestetyn erikoisnäyttelyn ja sen yhteydessä julkaistun näyttelykirjan jälkeen taidemaalari Sigrid Schaumaniin (1877–1979) ei juuri ole avattu uusia näkökulmia ennen Camilla Granbackan vuonna 2018 ruotsiksi ja tänä vuonna suomeksi ilmestynyttä elämäkertateosta. Ensimmäinen seikkaperäinen ko-

konaisesitys tästä Suomen taidehistoriaan vakiintuneesta tekijänimestä on siis hyvin tervetullut, vaikkei se ainakaan omaa mieluikaani taiteilija-kriitikko Schaumanista kovin merkittävästi muutakaan. Teos sisältää joka tapauksessa paljon kiinnostavaa tietoa ja sijoittaa Schaumanin aiempaa tarkemmin oman aikansa historiaan.

Granbackan monografia ilmestyi alun perin ruotsiksi Svenska folkskolans vänner -yhdistyksen vuodesta 2010 alkaen julkaiseman suomenruotsalaisten kulttuuripersoonien elämäkertasarjan neljäntenätoista osana. Sarjassa on aikaisemmin ilmestynyt muun muassa Victor Westerholmin, Erik Cainbergin ja Helena Westermarckin elämäkerrat. Nämä ovat jääneet verrattain vähälle huomiolle ainakin suomenkielisellä taidehistorian kentällä todennäköisesti niiden paikall-

ishistoriallisen tai yleisemmin historiallisen näkökulman vuoksi. Kaikki tietokirjasarjan osat eivät myöskään perustu vakiintuneita

Kuva 1. Sigrid Schauman, *Villa Aurelia*, 1953, öljy kankaalle, 31 x 35 cm, Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö. Inventaarionumero G-2011-233. Kuva: Matias Uusikylä © Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö.

käsityksiä olennaisesti muuttavaan uuteen perustutkimukseen, mikä ei ehkä ole sen kansansivistyksellinen päätavoitekaan. (Doksentti Henrik Knifin Cainberg-elämäkerran osalta uutta lähdemateriaalia ei juurikaan ole ollut saatavilla.) Osalla kirjoittajista on nimenomaan elämäkertagenreen tietokirjallisuutena liittyvää kunnianhimoa.

Taidehistorioitsija ja taidekriitikko Camilla Granbackan näkökulma on selvemmin taidehistoriallinen. Teos perustuu mittavaan alkuperäislähteistöön, johon sisältyy myös lukuisia kirjoittajan tekemiä haastatteluja. Kohdehenkilö eli yli satavuotiaaksi ja teki pitkän uran sekä taiteentekijänä että taidekirjoittajana. Schaumanin koko taiteellisen tuotannon kaari samoin kuin hänen näyttelytoimintansa käydään huolellisesti läpi kuvataidekriitikon tehtävän jäädessä elämäkerrassa hieman vähemmälle osuudelle. Kirja ei kuitenkaan ole aivan tavallinen elämä ja teokset -monografia vaan piirtää Schaumanin profiilia kompleksisia historiallisia kehityskulkuja vasten. Se myös valottaa henkilöhistorian vähemmän ilmeisiä puolia, kuten sukupuolen ja sosiaalisen statuksen merkitystä tai uskonnollista vakaumusta, jotka eivät Schaumanin formalistisesti

muotoa painottavassa tuotannossa nouse suoraan esiin.

Formalistin hengellisyys

Monografian tuoreinta ja mielenkiintoisinta antia ovatkin esimerkiksi pohdiskelut siitä, mitä hengellisyys merkitsi 1930-luvun alkupuolella katoliseen kirkkoon liittyneelle Schaumanille taidemaalarina: ennen kaikkea luomakunnan kauneuden havainnoimista. Kyse ei ollut niinkään itseilmaisusta kuin yleisten lainalaisuuksien tavoittelusta jonaakin omin aistein koettuna mutta kuitenkin jaettuna. Taiteen tekemistä voi täten ajatella eräänlaisena jatkuvana hengellisenä harjoituksena. Näin figuratiivisellakin taiteella oli transsendentti abstraktion ulottuvuus, joka ilmeni esittävyiden sijaan ennen muuta valon ja värin materiaalisuudessa. Taiteilija katsoi täten voivansa vielä näkökykynsäkin heikennyttä välittää suhteiden harmoniaa sekä valon olemusta, kuten objektien ja henkilöiden heijastamia värejä. Rationaalinen hengellisyys perustelee johdonmukaisesti sen, että hän ei olennaisesti muuttanut sen paremmin työskentelytapaa kuin aihepiiriä koko pitkän maalarin uransa aikana. Kristillinen ikonografia ei kuulunut uskontoa harjoittaneen tai-

teilijan omaan kuvamaailmaan. Granbacka poimii tähän yhteyteen osuvasti esiin myös Schaumanin ajatuksen Rafaelin taiteen non-figuratiivisuudesta.

Kronologisesti esitetty elämäntarina osoittaa luterilaisesta katolilaiseksi siirtymisen varsin luonnolliseksi valinnaksi. Schauman vietti varhaislapsuutensa upseeri-isänsä ammatin vuoksi Puolassa, missä lastenhoitajat perehdyttivät hänet katoliseen arkeen. Hän kiintyi myös mannereurooppalaiseen ilmastoon ja valoon samoin kuin länsimaisen sivistyneistön yleiskulttuuriin kanonisine kulttuurimaisemineen. Eurooppalaisen modernismin normatiivinen universalismi nivelti vahvasti aatellisperheen tyttären omakohtaisiin kokemuksiin ja iän myötä syvenneeseen ruotsinmielisyyteen. Schaumanin sielunmaisemia olivat kaupunkipuistot, kartanomiljööit ja etelän vehreät rinteet. Fennomaanisesti ladattu ”suomalainen” luonnonmaisema ei häntä puhutellut.

Granbacka tuo esiin myös ruotsinkielisen kulttuuriväen parissa 1920-luvulla suoranaiseksi liikkeeksi muodostuneen samastumisen katolilaisuuteen reaktiona itsenäistyneen kotimaan suomenkielistymiseen. Tähän liittyy muun muassa taiteilijan uran

kannalta ilmeisen suotuisa ystävyys Helsingin Taidehallin intendentti Bertel Hintzen kanssa. Yleislänsimaisena ilmiönä ”katolinen renessanssi” ilmensi pyrkimystä maailmansodan romahduttaman identiteettiperustan vahvistamiseen.

Yksityisen poliittisuus

Yleinen ja yksityinen kietoutuvat elämäkerassa monitasoisesti toisiinsa. Välillä kirjoittaja tuo kytköksiä julkilausutusti esiin, välillä ei. Erityisesti Schaumanin esteettisten ja poliittisten mieltymysten ankkurointi hänen elämänhistoriaansa tuntuu hyvin perustellulta. Yksioikoisemmat toteamukset taiteilijan ”ottamista vaikutteista” eli suorista vaikutussuhteista taiteilijoiden ja tyyliuuntien välillä sen sijaan jäävät heikommin motivoituiksi.

Erityisen huomionarvoista on, että kriitikon toimen vuoksi kuvataiteilijan uransa vuosikymmenien ajaksi lähestulkoon keskeyttänyt naispuolinen tekijä sai yksinhuoltajuudesta suoriuduttuaan ja eläkkeelle jäätyään uuden tilaisuuden taiteellisen työnsä täysipainoiseen jatkamiseen. Tässä suhteessa sodanjälkeinen kulttuuri-ilmapiiiri osoittaa yllättävää sallivuutta ja joustavuutta. Schauman sai opintomatkoihin tarkoitettuja apurahoja ja piti

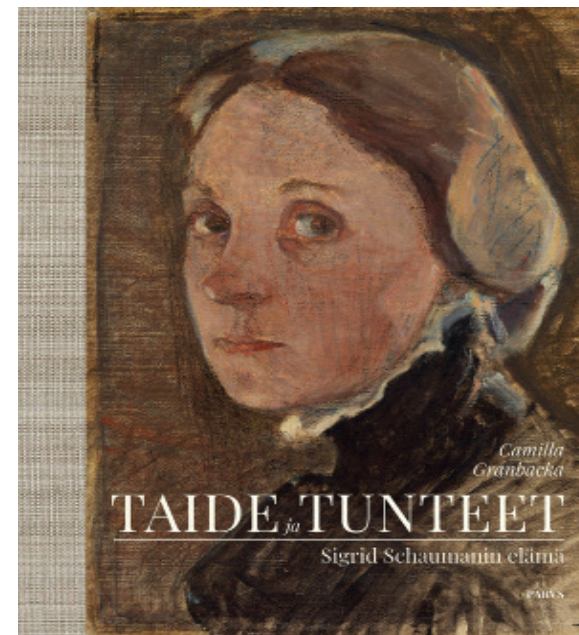
ensimmäisen yksityisnäyttelynsä 63 vuotta debyyttinsä jälkeen. Tosin hän kuuluikin sukupolveen, jonka debytoidessa yksityisnäyttelyt eivät edes kuuluneet asiaan, vaan tärkeintä oli päästä mukaan jurytettyihin vuosinäyttelyihin ja muihin katselmuksiin sekä ryhmänäyttelyihin. Schauman oli ainoana naisena mukana modernististen ”värimaala-
reiden” Prisma-ryhmässä.

Mitä taidekenttään tulee, Granbacka ei teekään numeroa naissukupuolen epäsuotuisuudesta Schaumanin uran kannalta. Sen sijaan hän huomioi yksityiselämässä koetun epätasa-arvon aina isän epäkanustavasta asenteesta alkaen. Ammatin ja yksityiselämän erottamattomuus on sinänsä perusteltu näkökulma mutta herättää myös eettisiä kysymyksiä. Erityisesti katkeran pettymyksen – mutta myös rakkaan lapsen – tuottaneen ihmissuhteen seikkaperäinen ruotiminen tuntuu osin tarpeettomalta. Voi miettiä, tekeekö yksityiskirjeenvaihdosta paljastuvien nöyryytysten käsittely tarkastelun kohteelle oikeutta. On toisaalta niinkin, että joistakin tosiasioista vaikeneminen voisi muutoin yksityiskohtaisesti etenevässä elämäkerrassa vaikuttaa tuomitsevalta.

Tältä osin feministisen elämäkertatutkimuksen kehittämä välineistö olisi voinut olla hyödyksi. Taidehistoriassa eettisillä pohdinnoilla ei ole tukevaa perinnettä, mikä on yllättävää ottaen huomioon biografismin ja taiteilijakeskeisen näkökulman yleisyyden erityisesti suuremmalle yleisölle suunnatussa taidekirjoittamisessa näyttelyjulkaisut mukaan lukien. Tavallisimmin yksityiselämän kipukohdista on hienotunteisuuden nimissä yksinkertaisesti vain vaiettu ja tuotettu konservatiivisen siveää diskurssia.

Julkista elämää

Granbackakaan ei toki erityisesti skandalsoi Schaumanin henkilökohtaiseen elämään ja seksuaalisuuteen liittyviä аспектеja. Hän myös tuo esiin, että ainakin toteutumaton avioliitto oli jossain määrin esillä aikalaisviestimissäkin. Perheen yksityiselämä muuttui sitä paitsi julkiseksi jo vuonna 1904 taiteilijan veljen Eugen Schaumanin surmatessa kenraalikuvernööri Bobrikovin ja sen jälkeen itsensä. Läheisen kuolema oli käsiteltävä ilman kriisiapua julkisen huomion varjossa. Varsinkin elämänsä loppupuolella taiteilija itse piti veljensä kuuluisuutta toistuvasti esil-

lä nationalistisen heroismin hengessä.

Granbacka on tehnyt valinnan käsitellä myös Schaumanin viime vuosikymmeniin liittyvää anekdoottiperinnettä. Vanheneva kulttuurivaikuttaja sai julkista huomiota kärkevillä asenteillaan. Anekdooteille ei itsessään anneta keskeistä asemaa, niin kuin asiallista on, koska tätä puhunutta ei analysoida diskursiivisesti. Kyse on myös hyvin iäkkään henkilön esiintymisestä kylmän sodan aikaisessa poliittisesti polarisoituneessa mediassa. Elämäkerran näkökulmasta

kiinnostavaa on kuitenkin pidättyvyyden ja pidäkkeettömyyden voimakas vaihtelu taiteilijan toimintatavoissa. Tätä piirrettä olisi ehkä voinut lähestyä analyttisemminkin.

Granbackan monografian pelastaa paitsi vilpitiön kirjoittajanääni myös sen silkka laajuus, johon yksittäiset detaljit hukkuvat. Koko elämäkerran lukeminen vaatii lukijalta vakavaa paneutuneisuutta, ja sen pääpaino on kuitenkin taiteessa. Kirjoittaja käy leipätekstissä käytännössä läpi myös taiteilijan ekspografian sekä tunnetun tuotannon tuottaen näin väliin hieman luetteloivan lopputuloksen. Yksi editointikierros olisi ehkä vielä ollut paikallaan. Empirian dokumentointi on kyllä toteutettu huolellisesti, mikä edistää tämän tekijän ja aikakauden – tai oikeastaan useampienkin aikakausien – tutkimusta jatkossa.

Kirjan virittämiä ajatuksia oli mainio tilaisuus pohtia ja testata kirjoittajan Villa Gyllenbergiin kuratoimassa näyttelyssä (20.3.–4.8.2019). Sen yhteydessä kirjasta julkaistiin myös suomenkertainen Liisa Kasvion tehtävänsä hyvin täyttävänä käännökseenä. Näyttelyä katsoessa mietin Schaumanin myöhäistuotantoon virkistävän epäajanmukaisesti kohdistunutta myön-teistä huomiota. Se tuntui ainakin omasta mielestäni yhä ymmärrettävältä ja oikeutetulta.

FT, dos. Tutta Palin on Turun yliopiston taidehistorian professori sekä Turun yliopiston ja Åbo Akademin dosentti. Hän keskittyy vuoden 2020 loppuun saakka suomalaista 1900-luvun alkupuolen kuvataidejulkisuutta koskevaan tutkimukseensa Koneen Säätiön kokeneen tutkijan rahoituksella.

